

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

توسّل (۱)

توسّل چیست؟ و چرا؟

عنوان و نام پدید آورنده: توسل
مشخصات نشر: قم: در راه حق، ۱۳۹۴.
مشخصات ظاهری: ۳۲ ص.

وضعیت فهرست نویسی: فیپای مختصر
یادداشت: فهرست نویسی کامل این اثر در نشانی:
<http://opac.nlai.ir> قابل دسترسی است

یادداشت: کتابنامه

مندرجات: ج. ۱. توسل چیست؟ و چرا؟
شناسه افزوده: موسسه در راه حق. هیأت تحریریه
شماره کتابشناسی ملی: ۳۸۸۱۳۷۳
شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۵۵۱۵-۲۷-۵

نام جزوه: توسل (شماره ۱)

نویسنده: هیأت تحریریه موسسه در راه حق
ناشر: موسسه در راه حق

نوبت چاپ: اول / ۱۳۹۴ - چاپخانه: سلمان فارسی

نشانی: قم، خیابان آیت الله مرعشی نجفی (ارم) کوچه ۲۰ - پلاک ۱۰

تلفن: ۲-۳۷۷۴۳۲۲۱ (۰۲۵) www.darrahehaq.com

سامانه پاسخگویی پیامکی: ۱۰۰۰۲۲۲۳۳۳ - رایگان

فهرست مطالب

- سخن ناشر ۱
- الف) مقدمه ۳
- ب) کلیاتی درباره توسل ۸
۱. مفهوم‌شناسی ۸
۲. مصداق توسل ۹
۳. توسل و دعا ۱۱
- ج) ضرورت توسل و جایگاه آن در دین ۱۴
۱. توسل و دعای خالصانه ۱۹
۲. نیاز متوکل به توسل ۲۲

سخن ناشر

با یاری خدای متعال و عنایت اولیای او توانستیم بار دیگر در خدمت فرهنگ نورانی اهل بیت نبوت (علیهم السلام) باشیم. امیدواریم این بار نیز با همکاری شما تجربه موفق گذشته را تکرار کنیم. جزوات مفید و مختصر را در اختیار علاقمندان قرار دهیم و در ارتقاء سطح عقیدتی جامعه ولایی تشیع قدمی کوچک برداریم.

در این روزگار پر سر و صدا آنچه خواهد ماند محتواهای متکی بر عقاید حقه و مستند به منابع صحیحی است که بتوان در روز حساب از آن دفاع کرد و دیگر سر و صداها به تعبیر اهل روزگار

مجازی و خیالی است، هرچند در روز واپسین باید به صورت حقیقی پاسخگو باشند. امیدواریم همه با درک شرایط به استحکام بنیان‌های عقیدتی همت بگماریم.

موسسه در راه حق

الف) مقدمه

با وجود این که سیره پیروان همه ادیان آسمانی خصوصاً پیروان اسلام در طول تاریخ، توسل به اولیاء خدا بوده و برای این سنّت حسنه ثمرات فراوان و ارزنده‌ای بیان شده است، اما گاه و بیگاه افراد ناآگاه از فرهنگ انبیاء و یا مغرض، در ضرورت این سنت تشکیک کرده‌اند یا آن را مورد انکار قرار داده‌اند. از این رو برآنیم تا به عنوان پاسداری از این ارمغان ادیان الهی به ویژه اسلام و دفاع از این ارزش کم‌نظیر و احیاء سنّت نورانی توسل دست به قلم بریم.

از سوی دیگر و از منظر نگرش به سنّت‌های درون دین باید به این نکته توجه داشت که سنّت توسل ضامن نجات و تکامل است. در فرهنگ

اسلامی بزرگ‌ترین سعادت و کمال انسان تقرّب به درگاه خداوند است، که رسیدن به چنین سعادت و مقامی هدف نهایی بشریت و آرمان فطری هر انسانی است، و چون انسان از نظر توانایی‌های درونی، محدود آفریده شده است و به تنهایی دسترسی به آرمان‌ها و آرزوهای بلند خویش ندارد، لذا نیاز به وسیله‌ای دارد تا این راه طولانی را برای او کوتاه کند، در گرفتاری‌های راه کمک باشد، او را به کمال رهنمون سازد و غایت مطلوب را نشان دهد. این از جمله الطاف خداوندی است که به افرادی پاک و بزرگ نعمت‌هایی می‌دهد تا دیگران نیز در کنار آنان به هدف برسند. ائمه اطهار علیهم‌السلام بزرگوارانی هستند که به مقام قرب الهی رسیدند و به دنبال مقرب شدن

توسل (۱) / ۵

دیگران‌اند. آنان رهبر و هادی برای جامعه انسانی و نمونه یک انسان کامل بودند که به مقام خلافت الهی در زمین منصوب شدند. پیامبران و امامان برای ما کشتی نجات و باعث آمرزش و مغفرت از جانب پروردگار می‌باشند؛ پس برماست که از این کشتی سعادت و دروازه آمرزش دست برداریم. رسول خدا فرموده‌اند: «همانا مثل اهل بیت من در میان شما هم چون کشتی نوح است که هر کس سوار آن شد، نجات یافت و هر که تخلف ورزید، غرق شد^۱ و همانا مثل اهل بیت من در میان شما مثل «باب حطّه» در میان بنی‌اسرائیل است که هر که از آن داخل شد،

۱. مستدرک، حاکم نیشابوری، ج ۳، ص ۱۵۱.

مورد غفران خدا قرار گرفت».^١ بدین منظور ما برای رسیدن به مقام کمال می‌توانیم و باید به اهل بیت تمسک و توسّل جوییم.

به علاوه، توسّل به ائمه که چراغ هدایت و سرچشمه نور وجودند ما را به انوار الهی منور می‌سازد. کسی که به ائمه اطهار متوسّل شود در حقیقت به مهم‌ترین و با ارزش‌ترین وسیله تقرّب الهی دست یافته است، زیرا ائمه اساس دین و مذهب ما هستند.

توسل (۱) / ۷

مجموعه حاضر ابعادی از موضوع توسل را از دیدگاه آموزه‌های اسلامی بررسی می‌کند. امید است بابتی بگشاید و مسیری را در فرار و قرار دهد. ان شاء الله

ب) کلیاتی درباره توسل

۱. مفهوم شناسی

کلمات «توسّل» و «وسیله» از ریشه‌ی «وسل» گرفته شده‌اند که در حالت مصدری به معنای «نزدیک شدن به دیگری»^۱ و به صورت اسم به معنای «آنچه با آن تقرّب حاصل شود» می‌باشد.^۲ بنابراین توسّل به خدای تعالی آن است که بنده چیزی یا شخصی را نزد خداوند واسطه قرار دهد تا او را به خدای سبحان نزدیک گرداند و آن واسطه، وسیله است.

۱. این منظور، محمد بن مکرّم، لسان العرب، ج ۱۱، ص ۷۲۴.

۲. قرشی، سید علی اکبر، قاموس قرآن، ج ۷، ص ۲۱۸.

توسل (۱) / ۹

راغب می‌گوید: وصیله بیش از رساندن به چیزی دلالتی ندارد، چه این که این رساندن با رغبت باشد و چه بدون رغبت لکن وسیله، رساندن با رغبت را گویند؛^۱ بنابراین وسیله خاص‌تر از وصیله و اتصال است، ابزار اتصالی است از روی علاقه و رغبت.

۲. مصداق توسل

وسیله یافتن به درگاه خدا نمونه‌های متنوعی دارد. به این روایت از امیرمؤمنان علیه السلام که جامع آن است تمسک می‌کنیم:

«به‌راستی برترین وسیله که متوسلان به آن به سوی خدا - سبحانه و تعالی - توسل می‌یابند

۱. راغب اصفهانی، مفردات، وسل.

(عبارت است از:) ایمان به او و پیامبرش و جهاد در
راه خدا، که همانا نردبان اسلام است؛
و کلمهٔ اخلاص، که همانا فطرت است؛
و بر پاداشتن نماز، که همانا دین است؛
و ادای زکات، که همانا از واجبات است؛
و روزه، که همانا سپر از عذاب اوست؛
و حج خانه و عمره، که همانا نفی کننده فقر
و زایل کننده‌ی گناه است؛
و صلہ رحم، که همانا ثروت افزای مال است
و به تأخیر اندازنده اجل؛
و صدقه پنهان، که همانا خطا را می پوشاند؛
و صدقه آشکار، که از مرگ بد پیش گیری
می کند؛

توسل (۱) / ۱۱

و کارهای خیر مرسوم، که همانا از افتادگی
به خواری نگاه می‌دارد...»^۱

همان‌گونه که ملاحظه می‌شود ایمان به خدا
و رسول او که توسل به پیامبر و اهل بیت عَلَيْهِمُ السَّلَامُ ابراز
این عقیده است، در صدر این برتری‌ها قرار دارد.
سخن ما در این نوشتار درباره این نوع توسل است.

۳. توسل و دعا

در اصطلاح امروز، توسل به ادبی خاص در دعا
اطلاق می‌گردد، یعنی پیامبر صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ یا یکی از ائمه عَلَيْهِمُ السَّلَامُ
یا اولیاء الهی را در درگاه خداوند وسیله قرار می‌دهند
تا از خدا حاجت و بخشش گناهان خویش را طلب

۱. نهج البلاغه، خطبه ۱۱۰.

کنند. این توسّل ممکن است به عبارات مختلفی بیان شده و تحقق یابد از جمله: «خدایا به احترام پیامبر و منزلتی که نزد تو داراست، حاجتم را از تو مسألت می‌دارم»، «ای پیامبر تو را واسطه و یا شفیع به درگاه خداوند قرار می‌دهم»، «تو ای پیامبر حاجتم را عطا کن». پس یا ما دعا می‌کنیم که خدا به آبروی پیامبر صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ حاجتمان را برآورد و یا از پیامبر صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ می‌خواهیم برای ما دعا کند و یا از پیامبر صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ می‌خواهیم که به حول و قوه‌ای که خدا به او داده ما را حاجت‌روا کند. این سه نوع توسّل است. در تفسیر آیه شریفه «وسيلة» که خواهد آمد امام عَلَيْهِ السَّلَام فرمود:

توسل (۱) / ۱۳

«یعنی به وسیله امام به او تقرّب بجوئید».^۱ بنابراین معنای اصطلاحی توسّل یعنی این که ما، ائمه معصومین علیهم‌السلام را وسیله نزدیک شدن و تقرّب به خداوند قرار دهیم که یکی از نتایج آن حاجت‌روایی است. آن‌ها سبب و واسطه بین خداوند و خلق او هستند. آن‌ها این رابطه را بین خدا و انسان‌ها برقرار می‌سازند. با نزدیک شدن به اولیای الهی در حقیقت به مبدأ هستی نزدیک می‌شویم، پس برای تقرّب به پروردگار، باید به ائمه اطهار علیهم‌السلام توسّل و تمسک جست و به دامان آنان چنگ زد.

۱. سید محمد حسین طباطبایی، المیزان، ج ۵، ص ۵۴۵.

ج) ضرورت توسل و جایگاه آن در دین

تردیدی نیست در این که انسان برای تأمین نیازها و تحصیل کمالات خویش از هر قبیل، از مادیات و معنویات، به غیر خود یعنی به خارج از محدوده وجود خود نیازمند است. هزاران موجود از جماد و نبات و حیوان و انسان و ملک و دیدنی و نادیدنی در زمین و آسمان باید دست در کار باشند تا آدمی بتواند در پرتو هستی این کائنات و آثار و خواص وجودی آنها، کمبودهای مادی یا معنوی خود را برطرف سازد. درباره‌ی سایر موجودات نیز جریان به همین منوال است، یعنی هر یک از آنها در رسیدن به کمالات نوعی خود، دست نیاز به سوی موجودات دیگر دارند و این یک واقعیت تکوینی و یک قانون مسلم طبیعی

است که در نظام خلقت عالم و آدم برقرار بوده و در همه جا مشهود و عیان است. هیچ بشر با شعوری اعم از مادی و الهی، در جریان حتمی این قانون در نظام موجود جهان تردیدی نمی‌کند. این توسل طبیعی و غریزی برای ادامه حیات ضروری است.

قرآن کریم با امر به تقرب و نزدیکی به خدای متعال، یعنی بالاترین کمال ممکن، به توسلی برتر اشاره نموده است.^۱ نکته قابل توجه در این باره، دستور به استفاده از وسیله است که حاکی از اهمیّت آن است. البته نه هر چیزی؛ گفتیم وسیله چیزی است که از روی علاقه و رغبت اتصال و ارتباط ایجاد کند. بنابراین وسیله در آیه فوق، شامل امور مورد رضایت

خدای تعالی می‌شود، که مهم‌ترین آنها پیامبر اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ و ائمه عَلَيْهِمُ السَّلَامُ است.

از رسول گرامی اسلام صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ نیز روایت شده است: «از خداوند برای من درخواست وسیله کنید که «وسيله» درجه‌ای است در بهشت».^۱

مولی امیرالمومنین عَلَيْهِ السَّلَامُ نیز در تفسیر آیه وسیله فرموده‌اند: «وسيله، من و فرزندانم می‌باشیم؛ هرگاه شخصی از خداوند چیزی درخواست کند ما را واسطه و وسیله درخواست خود در درگاه ربوبی قرار دهد تا خداوند حاجت او را برآورد».^۲

۱. ابوعلی فضل بن حسن طبرسی، مجمع البیان، ج ۳، ص ۲۹۳.

۲. سید ابراهیم بروجردی، تفسیر جامع، ج ۲، ص ۸۶.

توسل (۱) / ۱۷

و در جای دیگری امر به اعتصام به جبل الهی می‌کند که شأنی از توسل را در بردارد. از تعبیر اعتصام و درپناه درآمدن هم اهمیت حیاتی و ضرورت توسل آشکار می‌شود.

بنابراین می‌توان گفت توسل عبارت از خواستن و تقاضا کردن از شخصی برای وساطت در رسیدن به نعمت مهم و نجات از خطر و خسارت سنگین و یا دفع نعمت و شقاوت است. علاوه بر این، توسل همان‌گونه که گفته شد به معنای وسیله قرار دادن چیز یا کسی برای رسیدن به مقصود است. انسان برای هر کاری مجبور است از وسایل لازم استفاده نماید و بدون بهره‌گیری از وسایل هیچ‌کاری از او ساخته نیست. چرا که عالم خلقت عالم وسایل

است و در روایات نیز بسیار تأکید شده است که: «أَبَى اللَّهُ أَنْ يُجْرِيَ الْأَشْيَاءَ إِلَّا بِأَسْبَابٍ»؛^۱ خداوند اِبا دارد کاری را از غیر مسیر اسباب به جریان بیاورد. البته بدیهی است که خداوند متعال نیازی به اسباب ندارد؛ بلکه مخلوق برای کسب هر فیضی نیازمند به اسباب آن است. چنانچه نور و انرژی به سبب خورشید به زمین داده می‌شود و خون به وسیله‌ی پمپاژ قلب در تمامی رگ‌های بدن شریان می‌یابد و گندم بدون وسایل و واسطه‌هایی چون: آب، خاک، نور، حرارت و ... نمی‌روید. انسان حتی یک جرعه آب را هم نمی‌تواند بدون وسیله بنوشد.

توسل (۱) / ۱۹

حتی اگر سر بر چاه ببرد همان چاه، جاذبه، دهان، قوه‌ی مکش و... همه واسطه و وسیله هستند.

۱. توسل و دعای خالصانه

باید دانست که توسل جستن و واسطه قرار دادن انسان‌های برگزیده و شایسته‌ای همچون انبیاء و ائمه علیهم‌السلام و... با توحید در دعا منافات پیدا نمی‌کند، زیرا آنان را در عرض خداوند قرار نمی‌دهیم تا مستقلاً از آنان چیزی بخواهیم، که این شرک ورزیدن به خدای عزوجل است. توسل جستن به ائمه علیهم‌السلام هرگز به این معنا نیست که آنها نیز در کنار خداوند ربوبیت و تدبیر امور و اجابت حوائج مردم را مستقلاً به عهده داشته باشند، بلکه چنان که اشاره کردیم

توسَّل تنها به معنای واسطه قرار دادن انسان‌های والایی است که در پیشگاه خداوند مقام و منزلت بالایی داشته باشند. در عین حال می‌دانیم که اینان خود از مصادیق بارز و کامل بنده و عبد الهی هستند و بالاترین افتخارشان نیز رسیدن به مقام عبودیت خالص و محض برای ذات پروردگار است و ما نیز از همین حیث عبودیت و بندگی است که برای آنان مقام و مرتبتی والا قائلیم. از این روست که در مقام یاری جستن از پیشگاه حضرت بقیه الله الاعظم امام عصر (عجل الله تعالی فرجه الشریف) خطاب به آن بزرگوار می‌گوییم: «فَقَدْ تَوَجَّهْتُ إِلَيْكَ بِحَاجَتِي لَعَلَّمِي أَنْ لَكَ عِنْدَ اللَّهِ شَفَاعَةٌ مَقْبُولَةٌ وَ مَقَامًا مَحْمُودًا»؛^۱ (ای پیشوا و

توسل (۱) / ۲۱

سرور من!) به تو چشم امید دوخته و با حاجتم به تو رو آوردم؛ زیرا می‌دانم شفاعت تو در نزد پروردگار مقبول است و در بارگاه کبریایی او از مقام و ارجی عظیم و شایسته برخوردارم.

در پایان زیارت جامعه نیز بر این نکته تأکید می‌شود که اگر ائمه و پیشوایان دین واسطه قرار داده شده و به آنان توسّل جسته می‌شود، صرفاً به این دلیل است که بندگانی شایسته و مقرب درگاه الهی می‌باشند و لذا می‌توانند در رفع گرفتاری‌ها و برآوردن نیازها شفیع باشند.

اراده معصومین علیهم‌السلام فانی در اراده و خواست خداوند است، جز خواست الهی خواسته‌ای ندارند و به همین علت به مقام والای عبودیت نائل شده‌اند و

می‌توانند بهترین واسطه و وسیله‌ی قرب دیگران باشند.

۲. نیاز متوکل به توکل

ممکن است در کنار فضیلتی به نام توکل جایگاه دعا و توکل مورد پرسش واقع شود. کجا توکل کنیم و کجا توکل بجوییم؟ توکل عبارت است از: «اعتماد بر خداوند متعال در جمیع امور و تکیه بر اراده‌ی او و اعتقاد به این که او آفریننده‌ی سبب‌ها و چیره بر همه‌ی آنهاست و سبب‌ها به اراده‌ی او در سببیت کامل می‌شوند و تأثیر می‌کنند».^۱ توکل به معنای بازماندن از تلاش نیست، بلکه به معنای این است که

۱. مرحوم آیت الله مشکینی، درس‌های اخلاق، درس شانزدهم.

توسل (۱) / ۲۳

نتیجه را به او وا می‌گذارد. لازمه توکل، توسل به آن چیزهایی است که او وسیله قرار داده است، پس اگر با توکل به خدا به آنچه او وسیله قرار داده است توسل کرد امید به نتیجه پایدار که مرضی اوست حاصل می‌گردد. بنابراین دو مقوله‌ی «توکل» و «توسل» از سنخ یک دیگر نیستند که بتوانند جایگزین هم گردند.

«توکل واقعی» مرتبه بسیار والایی از معرفت، ایمان و اخلاص می‌طلبد و چنین نیست که هر کسی لفظ و واژه‌ای را به کار برد «متوکل» باشد، اما توسل که وسیله قراردادن اشخاص یا اشیاء یا افعال برای رسیدن به مقصود است و وسیله شدن و وسیله گرفتن رفتار طبیعی و مستمر همه‌ی موجودات عالم

است و منافاتی با درجات «توکل» ندارد. بالاتر این که توکل متوکلین نیز آنها را از توسل بی نیاز نمی کند؛ بله، متوکل با رهایی از انحصار در سببی خاص به اسبابی دیگر متوسل می شود مثل آنچه در داستان های پیامبران در قرآن کریم آمده است. حضرت موسی با زدن عصا به دریا، دریا را خشک می کند و با زدن عصا به سنگ خشک، چشمه جاری می کند.

حقیقت توکل این است که مؤمن متوکل برای هیچ کس یا چیزی سببیت مستقل قایل نگردد و همه چیز، اسباب و تأثیر آنها را در ید قدرت الهی بداند و استفاده ی اجباری و اختیاری او از وسایل نیز در راه خدا و برای خدا باشد.

توسل (۱) / ۲۵

همان خدایی که امر به توکل نموده، امر به توسل نیز نموده است و برای هدایت و تکامل بشر بر هر دو مقوله تأکید نموده است. درباره‌ی ضرورت توکل آیات بسیاری وجود دارد از جمله:

﴿وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ﴾؛

و افراد با ایمان باید تنها بر خدا توکل کنند.^۱

﴿إِنْ يَنْصُرْكُمُ اللَّهُ فَلَا غَالِبَ لَكُمْ وَإِنْ يَخْذُلْكُمْ فَمَنْ ذَا الَّذِي يَنْصُرُكُمْ مِنْ بَعْدِهِ وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ﴾؛

اگر خدا شما را یاری کند، محال است کسی بر شما غالب آید و اگر به خواری واگذارد، آن

۱. آل عمران، آیه ۱۲۲.

کیست که بتواند بعد از آن شما را یاری کند؟ و اهل ایمان تنها به خدا (و قدرت و رحمت او) باید توکل کنند.^۱

﴿وَمَا لَنَا أَلَّا نَتَوَكَّلَ عَلَى اللَّهِ وَقَدْ هَدَانَا سُبُلَنَا وَلَنَصْبِرَنَّ عَلَىٰ مَا آذَيْتُمُونَا وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُتَوَكِّلُونَ﴾

چرا ما به خدا توکل نکنیم در صورتی که او ما را به راه‌هایمان هدایت نمود؟ و ما حتماً بر این آزارهایی که شما به ما می‌کنید صبر خواهیم کرد، و توکل‌کنندگان باید به خدا توکل کنند.^۲

۱. آل عمران، آیه ۱۶۰.

۲. ابراهیم، آیه ۱۲.

توسل (۱) / ۲۷

﴿فَإِذَا عَزَمْتَ فَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ
الْمُتَوَكِّلِينَ﴾^۱

هنگامی که تصمیم گرفتی (قاطع باش و) بر خدا توکل کن؛ زیرا خداوند متوکلان را دوست دارد. دستور قرآن مجید به توسل نیز برای رسیدن به کمال قرب الهی است که در شماره بعد بررسی می شود.

به هر روی توسل مقوله یا فعلی نیست که کسی بخواهد یا بتواند آن را رد نماید. البته مؤمن وسیله راستین می جوید و کافر نیز وسیله دروغین، ولی در هر حال هیچ کدام نمی توانند وسیله را کنار بگذارند. لذا متوکل واقعی متوکلی است که به امر

۱. آل عمران، آیه ۱۵۹.

خدا به وسایل تعیین شده از سوی خدای متعال برای تقرّب به او متوسّل گردد و البته بداند که وسیله، وسیله است و نه هدف و تأثیر مطلوب آن نیز به امر خداوند است.